

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

Шифр _____

Наказ ректора про
затвердження теми

До захисту допускається

завідувач кафедри

_____ І. І. Рекуненко

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему

**"Напрями удосконалення державного регулювання детінізації
економіки в Україні"**

за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

освітньо-професійна програма "Державна служба"

Студентки *гр. ДС.мз-11*

Сумцової Марини Іванівни

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на від-
повідне джерело _____ Сумцова М.І.

Науковий керівник

канд. екон. наук, доц. Кобушко Я.В.

Суми 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

_____ 20____ р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

за спеціальністю

281 Публічне управління та адміністрування (Державна служба)

студентки групи ДС.мз-11

Сумцової Марини Іванівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи "Напрями удосконалення державного регулювання детінізації економіки в Україні" затверджена наказом по СумДУ № 1198-VI від 09 грудня 2022 р.
2. Термін подання студентом закінченої роботи 16.12.2022 р.
3. Мета кваліфікаційної роботи: дослідження напрямків та новітніх підходів до вдосконалення державного регулювання детінізації економіки в Україні.
4. Об'єкт дослідження: засоби державного регулювання протидії тіньовій економічній діяльності в Україні.
5. Предмет дослідження: система взаємозв'язків між економічними суб'єктами, владою та суспільством, які характеризують тіньову економічну діяльність в Україні і потребують державного регулювання з метою їх детінізації.

6. Кваліфікаційна робота виконується на підставі Законів України, Постанов Кабінету Міністрів України, навчальних посібників, підручників, оглядових статей та тез конференцій вітчизняних та зарубіжних авторів, Інтернет-ресурсів, службової інформації.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Теоретичні засади державного регулювання детінізації економіки	15.10.2022
II	Сучасний стан державного регулювання детінізації економіки в Україні	15.11.2022
III	Основні напрямки вдосконалення державного регулювання детінізації економіки в Україні	07.12.2022

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:

У розділі 1 студент повинен дослідити теоретичну сутність державного регулювання, засоби та інструменти державного регулювання детінізації економіки

У розділі 2 студент повинен провести дослідження та аналіз сучасного стану державного регулювання детінізації економіки.

У розділі 3 студент повинен структурувати наявні та запропонувати основні напрямки, що сприятимуть вдосконаленню державного регулювання детінізації економіки в Україні

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1			
2			
3			

9. Дата видачі завдання 23.09.2022

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Кобушко Я.В.

(П. І. П/б)

Завдання до виконання одержав

Сумцова М.І.

АНОТАЦІЯ

Проведено дослідження сучасного стану тіньової економіки в Україні. Розглянуто існуючі засоби та чинну нормативно-правову базу державного регулювання детінізації економіки. Проаналізовано організаційні аспекти детінізації системи управління публічними фінансами на регіональному рівні. Вивчити перешкоди діяльності органів державної влади щодо боротьби з тінізацією економіки України. Напрацьовано шляхи вдосконалення державного регулювання протидії тіньовій економіці в Україні на основі урахування позитивного міжнародного досвіду детінізації.

Ключові слова: держава, управління, детінізація, економічна діяльність, корупція, механізм, моніторинг, регулювання, система, тіньова економіка.

РЕФЕРАТ

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи магістра становить 74 сторінки, зокрема, 8 таблиць, 11 рисунків, 48 найменувань використаних джерел.

Метою роботи є дослідження напрямків та новітніх підходів до вдосконалення державного регулювання детінізації економіки в Україні.

Для досягнення мети дослідження було поставлено і виконано такі основні завдання:

- дослідити сучасний стан тіньової економіки в Україні;
- вивчити систему інструментів державного регулювання детінізації економіки;
- розглянути чинну нормативно-правову базу для здійснення державного регулювання детінізації економіки;
- проаналізувати організаційні аспекти детінізації системи управління публічними фінансами на регіональному рівні;
- вивчити перешкоди діяльності органів державної влади щодо боротьби з тінізацією економіки України;
- розробити шляхи вдосконалення державного регулювання протидії тіньовій економіці в Україні з урахуванням позитивного міжнародного досвіду детінізації.

Предметом дослідження є система взаємозв'язків між економічними суб'єктами, владою та суспільством, які характеризують тіньову економічну діяльність в Україні і потребують державного регулювання з метою їх детінізації.

Об'єктом дослідження є засоби державного регулювання протидії тіньовій економічній діяльності в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації мети й завдань дослідження використовувалася сучасна наукова методологія.

Інформаційною базою даних дослідження магістра є нормативно-правові документи, статистичні та аналітичні матеріали, офіційні документи органів державної влади, Інтернет-ресурси, службова інформація, праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, а також твори окремих авторів.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні та підготовці практичних рекомендацій з урахуванням міжнародного досвіду щодо вдосконалення державного регулювання детінізації економіки в Україні.

Ключові слова: держава, управління, детінізація, економічна діяльність, корупція, механізм, моніторинг, регулювання, система, тіньова економіка.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ДПС - Державна податкова служба;

ЄРПН – Єдиний державний реєстр податкових накладних;

ІКС – Інформаційно- комунікативна система;

НАБУ - Національне антикорупційне бюро України;

ПДВ – податок на додану вартість;

ВВП – валовий внутрішній продукт;

СГД – суб'єкт господарської діяльності;

USD – долар США.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	12
1.1. Поняття, сутність та сучасний стан тіньової економіки в Україні.....	12
1.2. Система інструментів державного регулювання детінізації економіки України.....	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ	29
2.1. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання детінізації економіки.....	29
2.2. Інституційне забезпечення реалізації державної політики в детінізації національної економіки	36
2.3. Організаційні аспекти детінізації системи управління публічними фі- нансами на регіональному рівні	42
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	48
3.1. Перешкоди в діяльності органів державної влади щодо боротьби з тіні- зацією економіки України	48
3.2. Застосування міжнародного досвіду державного регулювання щодо де- тетінізації економіки в Україні	52
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТОК.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним з головних дестабілізуючих факторів розвитку економіки України сьогодні є існування суттєвої частки тіньового сектору, що нівелює будь-який рух нашої країни в бік економічного зростання. Методи й важелі боротьби з нелегальною економікою й точне визначення причин її існування, а також розробка дій щодо усунення наслідків такої незаконної економічної діяльності в сукупності утворюють сучасну державну політику в сфері детінізації економіки.

Упродовж останнього року нашу країну спіткала глибока економічна криза, спричинена постпандемічними наслідками та введенням військового стану. Перед Урядом України постало складне завдання щодо підбору ефективних інструментів та методів державного регулювання детінізації національної економіки.

Відбулася повна трансформація діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання з метою збереження позицій на національному та світовому ринках і запобігання власному банкрутству. Саме це стало причиною переходу лівової частки приватного бізнесу в тінь й призвело до посилення економічної кризи в Україні.

Зважаючи на це, така перебудова національної економіки стала особливо руйнівною силою й ще більше поглибила негативні процеси дестабілізації економіки України в умовах постпандемічних проявів та військового стану.

Таким чином, державне регулювання детінізації економіки – комплекс дій, важелів та інструментів, що вимагає від уряду застосування системи методів запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, розробка яких обумовлена ступенем тінізації національної економіки, рівнем фінансової міцності бізнес-структур та відповідністю законодавчої бази реаліям сьогодення [1, с. 21-22].

Отже, для виведення економіки України з глибокої кризи й задля стабілізації розвитку національного бізнесу в постпандемічний період та в умовах війни, необхідним є внесення суттєвих зміни до державної політики детінізації системи управління публічними фінансами.

Об'єкт дослідження - засоби державного регулювання протидії тіньовій економічній діяльності в Україні.

Предмет дослідження – система взаємозв'язків між економічними суб'єктами, владою та суспільством, які характеризують тіньову економічну діяльність в Україні і потребують державного регулювання з метою їх детінізації.

Мета і завдання дослідження. Метою наукової роботи є дослідження напрямків та новітніх підходів до вдосконалення державного регулювання детінізації економіки в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження сформульовано такі завдання:

- дослідити сучасний стан тіньової економіки в Україні;
- вивчити систему інструментів державного регулювання детінізації економіки;
- розглянути чинну нормативно-правову базу для здійснення державного регулювання детінізації економіки;
- проаналізувати організаційні аспекти детінізації системи управління публічними фінансами на регіональному рівні;
- вивчити перешкоди діяльності органів державної влади щодо боротьби з тінізацією економіки України;
- розробити шляхи вдосконалення державного регулювання протидії тіньовій економіці в Україні з урахуванням позитивного міжнародного досвіду детінізації.

Методи дослідження обрані з урахуванням визначеної мети, завдань, об'єкта та предмета науково-дослідної роботи, такі як: сходження від абстрактного до конкретного, правового аналізу, порівняння, групування, аналітичний метод, метод документального аналізу тощо.

Нормативна, інформаційна та емпірична база наукового дослідження складається із загальних та спеціальних джерел, таких як: Конституція України, закони України, постанови Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, підзаконні нормативно-правові акти, публікації періодичних видань, наукові роботи, службова інформація та відкриті джерела інформації.

Структура роботи. Робота містить вступ, три розділи, що поділені на підрозділи, висновки та список використаних джерел в кількості 48 джерел, які розташовані в алфавітному порядку, додатки до дипломної роботи. Загальний обсяг даної наукової роботи складає 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Поняття, сутність та сучасний стан тіньової економіки в Україні

Значна тінізація фінансово-господарських операцій, недостатність зусиль держави щодо її подолання призводять до спотворення засад правового суспільства, формують негативний імідж України у світі, стримують іноземні інвестиції в країну, зменшують податкові надходження до державного та місцевих бюджетів, посилюють криміналізацію суспільства, не сприяють налагодженню торговельно-економічних зв'язків українських підприємств із зарубіжними партнерами та гальмують євроінтеграційні зусилля України [3, с. 718].

Рівень тінізації економіки тісно пов'язаний із соціально-економічним розвитком держави, забезпеченням національної та економічної безпеки. Саме тому важливою є оцінка загроз національній економічній безпеці [3, с. 719].

Історія тіньової економіки починається з виникненням держави, тоді ж з'являються й деякі ознаки тіньової економіки. У ХХ столітті для країн, що переживають системну кризу, проблеми тіньової економіки набули особливого значення. Починаючи з 70-х років минулого століття тема тіньової економіки стала популярною серед західних економістів, а з 80-х років - і в Радянському Союзі. Такий інтерес був зумовлений зростанням тіньового сектору економіки, його проникненням в усі сфери економічних і соціальних відносин практично в усіх країнах світу, а також тим, що поширення тіньової економіки сьогодні становить загрозу їх національній безпеці. Разом з тим, кількісні та якісні параметри тіньової економіки суттєво різняться залежно від специфічних економічних, соціальних, історичних та культурних особливостей тієї чи іншої країни.

Явище тіньової економіки нерозривно пов'язане з існуванням державної форми організації суспільного життя. Господарство часів Ксенофонта, Платона та Аристотеля поділялося на справедливе і несправедливе з урахуванням соціа-

льно-етичних норм поведінки, релігійних переконань того часу. Розвиток доіндустріального суспільства та його перехід до індустріального сприяли зростанню тіньової підприємницької діяльності в різних її проявах. Так, деякі форми капіталістичного виробництва (наприклад, "розсіяна" мануфактура) були "підпільною" протиположністю легальному цеховому ремеслу, піратство поширилося у XVI-XVIII ст. у Середземному та Карибському морях, Індійському океані, завдаючи значних збитків морському транспорту, казнокрадство та корупція були притаманні всім абсолютистським державам. Епоха Нового часу завершується легалізацією деяких форм тіньового бізнесу (наприклад, банківської справи - колишнього лихварства) та посиленням боротьби з найбільш злочинними його формами (комп'ютерне піратство, корупція тощо). На сьогодні відсутня єдина концепція визначення тіньової економіки, її структурних елементів, не розроблені ефективні методи вимірювання її обсягів [38, с. 49].

Тіньова економіка (Black economy, Ghost economy, Shadow economy) - економічна діяльність, що розвивається поза державним обліком і контролем, а тому не знаходить відображення в офіційній статистиці. "Тіньові" підприємства не перерозподіляють власні доходи до бюджетів і державних цільових фондів, не сплачують податки, максимізуючи свої прибутки.

Вперше визначення тіньової економіки було запропоновано Е. Фейгом. Згідно з цим трактуванням, тіньова економіка - це вся економічна діяльність, яка з будь-яких причин не враховується і не включається до валового національного продукту [3, с. 719].

Значний внесок у розроблення сучасних наукових підходів до з'ясування механізмів тіньової економічної діяльності зробив О.Турчинов, який сформулював таке визначення тіньової економіки: «... це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства». Проте це визначення може стосуватися всіх загальнокримінальних

злочинів (крадіжка, розбій, вимагання), що може призвести до неприпустимого розширення сфери тіньової економіки [38, с. 49].

Тіньова економіка – фактично не контрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, тобто такі соціально-економічні взаємини між окремими громадянами, соціальними групами щодо використання діючих форм власності в корисливих особистих і групових інтересах, які приховуються від органів державного управління і самоврядування, громадськості. Вона містить у собі всі невраховані, нерегламентовані, відмінні від викладених у нормативних документах і правилах господарювання види економічної діяльності [38, с. 50].

Без урахування тіньової економіки стає неможливим проведення економічного аналізу ні на рівні господарюючих суб'єктів, ні на загальнодержавному рівні в цілому, неможливим є й прийняття ефективних управлінських та законодавчих рішень.

Значна частка тіньового сектору – результат системної кризи економіки України, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення тіньової економіки в Україні відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання.

3. Варналій виділяє три блоки тіньової економіки:

- 1) неформальна економічна діяльність – легальне (нерегламентоване державою) виробництво товарів і надання послуг;
- 2) підпільна економіка – порушення в межах дозволеної економічної діяльності;
- 3) незаконна економіка – здійснення заборонених видів діяльності.

Основними сегментами тіньової економіки і механізми одержання тіньових прибутків є: корупція; приховування дійсних прибутків громадян, а

також прибутку підприємств від оподаткування; ухилення від сплати податків; нелегальний експорт (імпорт) товарів та капіталів; незаконна приватизація державної власності; одержання тіншових прибутків шляхом схованого вилучення з обороту різниці між офіційними і реальними цінами на товари і послуги; дрібні розкрадання на державних акціонерних і колективних підприємствах, нелегальні валютні і зовнішньоекономічні операції (контрабанда); випуск і реалізація невраховуваної продукції і надання не облікованих послуг; кримінальні злочини (рекет, наркобізнес, проституція, розкрадання); фінансове шахрайство (операції з "технічними" цінними паперами [3, с. 719-720]).

Найбільш вагомими чинниками виникнення тіншового сектору економіки в Україні є наступні:

1. Неєфективність державного регулювання економіки: нестабільне законодавство й значна бюрократизація в сфері ведення господарської діяльності спричиняють дисфункцію відносин <держава ↔ бізнес> (підпільний бізнес, корупція).

2. Неєфективне адміністрування податків: динамічність і недосконалість податкового законодавства, обмеженість повноважень фіскальної служби щодо безперервного контролю за повнотою та своєчасністю сплати податків, непомірний податковий тягар та несправедливий градація ставок податку залежно від рівня доходу платника спричиняють активне використання схем ухилення від сплати податків та незадовільний рівень платіжної дисципліни.

3. Необґрунтована державна політика щодо вжиття жорстких карантинних заходів для підприємств малого та середнього бізнесу: повна паралізація роботи зазначених суб'єктів господарювання без належної компенсації викликала необхідність їх роботи "за закритими дверима" або в Internet-просторі, що спричинило значні втрати бюджету від несплати податків за період локдауну.

4 Вади системи контролю за бюджетними коштами. Корумпованість та недосконалість системи державних закупівель сприяє незаконному заволодінню бюджетними коштами та їх легалізації підприємствами.

5. Корумпованість судової влади та відсутність спеціалізованих правоохоронних структур щодо боротьби з організованою злочинністю в економічній сфері.

Все це створило сприятливі умови для отримання окремими групами населення надприбутків та завдання значних економічних збитків державі, призвело до послаблення державних функцій контролю та регулювання у багатьох галузях фінансово-господарської діяльності. На сьогодні тіньова економіка, по різних розрахунках, приносить прибуток (в різній формі) більше 10 мільйонам людей в Україні [3, с. 721].

Об'єкти тіньової економіки, які підлягають оподатковуванню, збільшують свої доходи шляхом свідомого «перекручування» офіційних даних про реальні розміри витрат і прибутків в офіційній економіці та приховування даних про витрати й прибутки в незаконній діяльності. Це характерно для всіх структур тіньової економіки. За окремими оцінками, розвиток тіньової економіки в Україні (за відсутності конкурентоспроможного державного сектору та ринку приватних товаровиробників) може спричинити:

- локалізацію окремих ринків унаслідок поділу сфер економічного впливу;
- проникнення кримінальних елементів навіть у ті частини суспільства, що поки що не причетні до нелегального бізнесу;
- ігнорування громадянами чинного законодавства;
- відсутність накопичень капіталу, які б можна було використовувати для інвестування в економіку України [38, с. 50-51].

Та все ж економіка має ефективно функціонувати й постійно йти вперед разом з новими викликами, що виникають, тому для цього необхідно

виробити ефективні методи, механізми детінізації української економіки в умовах постпандемічної кризи та військового стану [3, с. 721].

У період коронакризи та війни значно зріс ризик тінізації економіки в усіх країнах світу. Це спричинено обмеження ділової активності суб'єктів господарювання малого бізнесу, розширення можливостей Інтернет-простору та невдалою державною політикою урядів багатьох країн щодо запровадження жорстких карантинних обмежень.

Урядовцям всього світу потрібно знаходити компроміс та балансувати несутісні пріоритети: медицину, ділову активність та фіскальну стабільність.

Наша країна – також не виняток у питанні запровадження в 2019-2021 роках абсолютних локдаунів, що спричинило зміну формату функціонування економіки та перехід значної частки СГД до роботи "за закритими дверима" в нелегальний спосіб.

Україна – це країна з ринковою економікою, що розвивається. Основу національної економіки становить сільське господарство, промисловість та сфера послуг (рис 1.1).

Джерело: Світовий банк

Рисунок 1.1 – Структура української економіки, % ВВП

Протягом 2020-2021 років в умовах коронавірусної кризи економіка України мала тенденцію до зниження своєї активності. За офіційними даними Міністерства статистики України, економічні показники упродовж згаданого періоду мали наступні значення (таблиця 1.1):

Таблиця 1.1 – Показники розвитку економіки України за 2020-2021 роки

Показник	Значення	Період
Обсяг ВВП	1498,4 млрд.грн/55,20 млрд. USD	III кв.2021
Річний темп зростання ВВП	1,5%	2021
ВВП на душу населення	36145 грн/ 1131,65 USD	2020
Рівень інфляції за рік	10 %	трав.2021
Облікова ставка НБУ	8,5 %	червень.2021
Рівень безробіття	9,2 %	1 кв./2021
Середня заробітна платня	14282 грн (526,18 USD/мес)	1 кв./2021
Торгівельний баланс	413,6 млн доларів	червень.2021
Міжнародні валютні резерви	30 548,5 млн USD	червень.2021
Державний борг	1 181 861 млн USD	1 кв./2021
Індекс корупції	30	2020

Формується унікальна структура економіки, яка підживлюється інфляцією, нееквівалентним обміном результатами праці між суб'єктами ринкових відносин, перерозподілом і захопленням чужої власності, постійним зубожінням переважної більшості населення. Така структура перетворює корупцію і "тіньові" принципи підприємництва на реальні чинники економічного розвитку. По

суті, на наших очах практично миттєво сформувався найгірший різновид "ринкового" підприємництва, який існує лише в умовах процвітання корупції, відвертої криміналізації господарських і комерційних зв'язків між суб'єктами ринкових відносин та панування абсолютної і відвертої неповаги до закону [38, с. 50-51].

Відповідно до відомостей Мінстату, протягом 2021 року рівень зайнятості населення України серед населення віком 15–70 років становив 56,9%. Показник рівня безробіття серед робочої сили віком 15–70 років складав 9,2% (рис. 1.2).

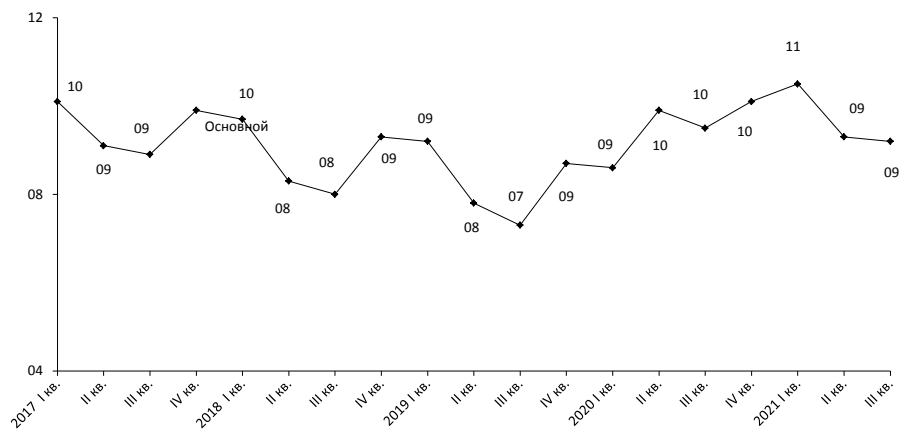

Рис. 1.2. Динаміка показника рівня безробіття населення віком 15–70 років (у % до робочої сили відповідного віку)

Середня (номінальна) заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій у листопаді 2021 року становила 14282 грн (526,18 дол.), що у 2,4 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (6000 грн). Порівняно з жовтнем середня заробітна плата зросла на 1,7%, а за останні 12 місяців (порівняно з листопадом 2020 року) - на 19,2% (рис. 1.3).

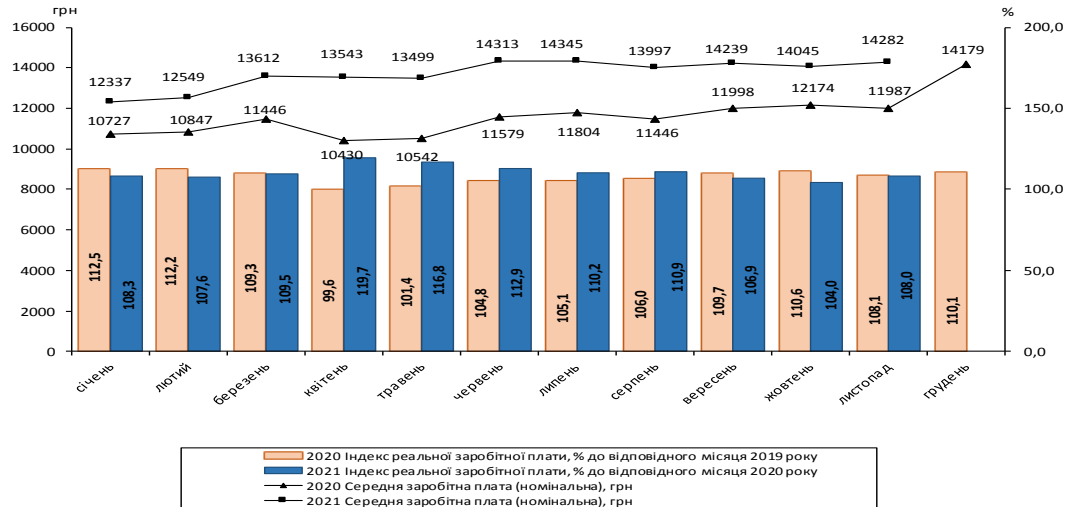

Рис. 1.3 - Динаміка середньої заробітної плати у 2020–2021 роках

Податкова система в Україні базується як на прямих, так і на непрямих податках (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 - Ставки основних податків в Україні

Показник	Значення	Період
Податок на прибуток підприємств	18 %	Чинна
ПДВ	20 %	Чинна
Податок з доходів фізичних осіб	18 %	Чинна
Єдиний внесок	22 %	Чинна
Військовий збір	1,5 %	Чинна
Єдиний податок	диференційована	Чинна

Слід зазначити, що вага частка надходжень до бюджету України припадає на непрямі податки, що може призвести до використання неправомірних схем мінімізації й ухилення від сплати податків, а також схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

З проблемами присутності тіньової економіки стикаються майже всі країни світу. В одних її обсяги фіксуються на рівні, що не має значного впливу на економіку, а в інших — є свідченням існування відтворювальної системи тіньових економічних відносин. До другої категорії, на жаль, відно-

ситься Україна, обсяги тіньової економіки якої за різними джерелами фіксуються на рівні 20-50% ВВП.

За попередніми розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки в Україні у січні - березні 2021 року становив 30% від обсягу офіційного ВВП, що на 1 в.п. менше за показник відповідного періоду 2020 року (розрахунок рівня тіньової економіки здійснений з використанням удосконалених Методичних рекомендацій, затверджених наказом Мінекономіки від 20.01.2021 № 104), рис. 1.4.

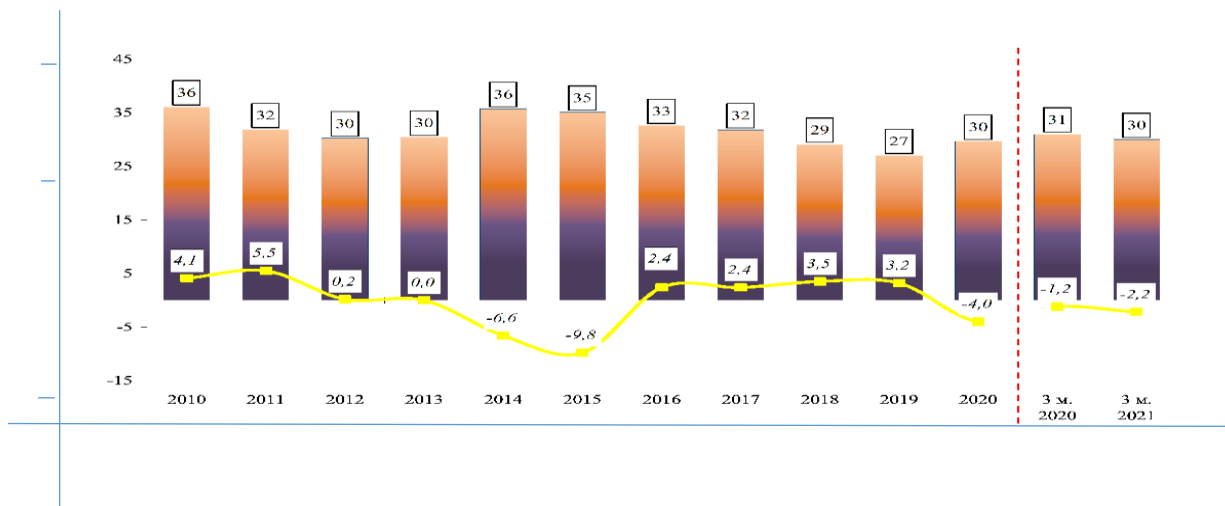

Рисунок 1.4 – Зміна обсягу реального ВВП України, % до відповідного періоду попереднього року

На підставі аналітичної роботи, проведеної доктором Фрідріхом Шнайдером, німецьким дослідником, відомим фахівцем в галузі тіньової економіки [15], можемо побачити, що Україні належить одна з провідних позицій серед країн Європи за рівнем тінізації економіки (46,8 % від офіційного ВВП), рис. 1.5.

Таблиця 1.3 - Аналіз фіскального ефекту схем уникнення оподаткування в Україні

Схема	Податки (платежі), яких вона дозволяє уникати	Приблизні обсяги (млрд грн. на рік)	Приблизні втрати бюджету (млрд грн. на рік)
Офшорні схеми	Податок на прибуток підприємств	260–320	50–65
фіктивне підприємництво	ПДВ, Податок на прибуток підприємств, ЄСВ, ПДФО	40–50	12–15
порушення митних правил та контрабанда	ПДВ, мито	80–230	25–70
ФОП замість найму	ЄСВ, ПДФО	10	2,5–5
загалом втрати			90–155

Тобто, на сьогодні основними причинами значного рівня тінізації економіки України вважаються корумпованість влади, недосконалість податкової політики країни та звуження повноважень правоохоронних органів щодо запобігання економічній злочинності.

1.2 Система інструментів державного регулювання детінізації економіки України

Детінізація економіки - це комплекс економічних, організаційно-управлінських, техніко-технологічних та правових заходів держави на всіх рівнях економіки, спрямованих на створення економічних передумов для активного повернення відносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин не врахованого державою господарського обороту, а також побудова організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тінізації економіки.

Для підвищення темпів економічного розвитку та сприяння легалізації тіньового сектору держава може використовувати такі інструменти

- створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу;
- проводити моніторинг офшорних зон;
- удосконалити податкову систему;
- створити та впровадити прозору систему податкових пільг;
- оптимізувати адміністрування податків;
- розробити механізми притягнення недобросовісних платників податків до юридичної відповідальності;
- подолати нелегальний ринок праці;
- удосконалити систему соціального страхування та зменшити фіскальне навантаження на фонд оплати праці;
- забезпечити гідну оплату праці;
- легалізувати оплату праці;
- підвищити рівень поінформованості громадськості та забезпечити її вплив на ухвалення державних рішень;
- забезпечити державну підтримку інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки;
- застосувати жорстке покарання за корупцію та рейдерство;
- мінімізувати державне регулювання різних сфер життя [4, с. 93-94].

Існує чотири можливі альтернативи державної політики щодо тіньової економіки:

- 1) бездіяльність, або політика невтручання;
- 2) легалізація окремих видів діяльності в тіньовій економіці
- 3) знищення тіньової економіки;
- 4) переведення неформальної економіки в формальну.

Бездіяльність влади спостерігається у разі невідповідності між передбаченими обсягами фінансування на реалізацію політики детінізації та очікуваними результатами від впровадження відповідних заходів.

На певних етапах економічного розвитку держава може переходити до дерегулювання окремих сегментів підприємницької або трудової діяльності. Наприклад, нівелюється процедура реєстрації окремих видів діяльності, запроваджується спрощена система оподаткування.

Політика знищення тіньової економіки призводить до придушення підприємницької та трудової активності, тоді як держава повинна її стимулювати. Найбільш перспективним є виведення економіки "з тіні". Змінити поведінку підприємців, найманих працівників та споживачів дуже складно. Якщо розглядати учасників неформальної економіки як раціональних економічних суб'єктів, то вони постійно порівнюють витрати, пов'язані з роботою в тіньовій економіці, з вигодами від ведення офіційної діяльності. Згідно з концепцією прямого контролю, держава застосовує політику "батога" і "пряника", коли застосовує каральні заходи за неналежну поведінку (примус), або заохочує економічних суб'єктів за належну поведінку [10].

Таблиця 1.4 -Заходи регулятивної політики у відношенні неофіційної економіки

Концепція	Методи	Заходи (приклади)
Прямий контроль: покарання	Удосконалення виявлення	Звірка даних та обмін інформацією Спільні операції та стратегія
	Підвищення штрафів	Збільшення штрафів за ухилення від сплати податків
	Підвищення загрози покарання	Оголошення про штрафи Оголошення про ефективність виявлення порушень
Прямий контроль: заохочення	Для бізнесу	Спрощення дотримання вимог Прямі та непрямі податкові пільги Підтримка та поради підприємцям-

		початківцям
	Для громадян	Амністії для підпільних працівників Добровільне розкриття інформації Перехід до офіційної реєстрації
Непрямий контроль	Пропаганда культури дисциплінованої поведінки	Пропаганда переваг офіційної роботи Освіта та інформування Справедливість податків Чесність і справедливість у роботі державних органів

Поняття, наведені в таблиці вище, не є взаємовиключними. Дисциплінована поведінка може бути сформована вихованням, яке стимулюється покараннями та заохоченнями. Подолання бюрократизму та корупції в державному механізмі сприяє підвищенню довіри громадян до органів державної влади й тим самим закріплює належну поведінку економічних агентів. Каральні інструменти та заходи для більш ефективного виявлення тіньової економіки повинні застосовуватися в тих сферах, які найбільше асоціюються з організованою злочинністю (наприклад, торгівля людьми, контрабанда) [3].

З метою подолання негативних наслідків тінізації економіки України, суттєвого зниження її рівня необхідно розробити та впровадити низку заходів щодо протидії цьому явищу.

1. Заходи з детінізації економіки:

- "амністія" капіталів некримінального походження, насамперед тих, що спрямовуються в інноваційну сферу та інші соціально важливі та пріоритетні галузі;
- запровадження податкових стимулів для накопичення та інвестування коштів в інноваційну сферу юридичними особами, які пропонується надавати за результатами фактичної діяльності;

- звуження фінансової бази тіньової економіки шляхом зменшення рівня оподаткування фізичних осіб на суму документально підтверджених коштів, витрачених на розвиток людського капіталу (освіта, професійна підготовка тощо);
- реальне і радикальне спрощення дозвільно-ліцензійних процедур здійснення підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері;
- реалізація існуючих теоретичних напрацювань щодо виявлення напів-легальних фінансово-промислових груп та ліквідації виявлених схем і легалізації капіталів;
- обов'язкове обґрунтування джерел походження коштів при придбанні товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (житло, земельні ділянки, транспортні засоби та предмети розкоші);
- залучення до реалізації стратегії легалізації представників міжнародних організацій, що спеціалізуються на боротьбі з нелегальним бізнесом, та громадянського суспільства;
- введення до навчальних планів усіх економічних спеціальностей вищих навчальних закладів дисциплін "Тіньова економіка" та "Економічна безпека підприємницької діяльності".

2. Заходи з декриміналізації економіки:

- включення "незаконного збагачення" до переліку кримінальних правопорушень, передбачених статтею 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності;
- ратифікація Конвенції про боротьбу з корупцією в контексті кримінального права;
- реформування системи звітності правоохоронних органів відповідно до стандартів розвинених країн;

- узгодження повноважень та контрольно-ревізійних функцій Державного комітету фінансового моніторингу, правоохоронних органів (Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури, Державної податкової адміністрації) у сфері легалізації тіньових капіталів;
- розроблення комплексної теоретико-методологічної бази щодо визначення масштабів та протидії злочинній і тіньовій діяльності;
- активізація участі у міжнародній системі протидії та легалізації економічної діяльності на різних рівнях міжнародного співробітництва.

Реалізація цих та інших заходів щодо подальшої детінізації економіки сприятиме не тільки формуванню повноцінного ринкового середовища, економічному розвитку, легалізації капіталів, процесу демократизації економіки та суспільства в цілому, а й суттєвому підвищенню конкурентоспроможності економіки та усуненню реальних загроз національній безпеці держави [38, с. 52-53].

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання детінізації економіки

Питанням реалізації державного регулювання в сфері детінізації економіки, в т.ч. його нормативно-правовому забезпеченню, присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених: Р. Августин, С. Баранов, Д. Блейдс, А. Бойко, В. Базилевич, Дж. Б'юкенен, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, М. Головка, О. Головатюк, Г. Гросман, І. Губарева, П. Гутман, Б. Даллаго, Б. Данилишин, К. Дзеверіна, Л. Ебергард, Я. Жаліло, В. Засанський, Г. Беккер, Т. Кваша, В. Кубатко, О. Кузьменко, С. Леонова, В. Мандибура, С. Огреба, В. Попович, В. Рейкін, С. Роттенберг, П. Рубін, Е. д Сото, В. Танзі, І. Савич, У. Тіссен, Е. Фейге, Ю. Харазішвілі, Ф. Шнайдер та ін. Однак, не принижуючи внеску згаданих вище авторів, варто підкреслити, що з огляду на складну економічну та політичну ситуацію в світі в результаті пандемії COVID-19, введення воєнного стану та високий рівень тінізації економіки в Україні питання державного регулювання в сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, не втрачає своєї актуальності, а дослідження щодо удосконалення його нормативно-правового забезпечення є на часі.

Сьогодні на національну безпеку України впливає низка загроз і ризиків, пов'язаних із значним обсягом тіньової економіки, нелегальним ринком праці, міграцією, відтоком капіталу, які призвели до негативних економічних показників, соціальних норм та інституційних порушень. Однією з причин такої ситуації є поглиблення кризи в системі державного управління (пандемії, війни), неефективність державного апарату та корупція, яка охопила всі гілки влади. У зв'язку з цим необхідно удосконалити механізми державної політики у сфері запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) до-

ходів, одержаних злочинним шляхом, починаючи з механізмів нормативно-правового регулювання.

Ефективність та доцільність державного регулювання детінізації національної економіки базується на правовому забезпеченні.

Зважаючи на значну розгалуженість нормативно-правових актів, які стосуються детінізації економічних відносин та державної політики в цьому напрямі, варто звернути увагу на невідповідність їх вимогам міжнародної спільноти. Як слушно зазначають Жилінська О. І. та Бойко А., "враховуючи Євроінтеграційний вектор економічного розвитку України, однією із вимог європейських партнерів є приведення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів (резолуції №1847 Парламентської асамблеї Ради Європи "Тіньова економіка: загрози демократії, розвитку та верховенству права", рекомендацій № R204 Міжнародної організації праці щодо переходу від тіньової до формальної економіки, Директив 2005/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму та ін.). Крім того, для зазначеного правового простору характерні поправки і зміни, які суперечать одне одному.

Нормативно-правове забезпечення державного регулювання у сфері детінізації економіки виступає елементом системи нормативно-правового забезпечення національної безпеки України.

Правове регулювання державного регулювання в сфері детінізації економіки здійснюється у відповідності із законодавчими і підзаконними нормативними актами. Нормативно-правова база державного регулювання у сфері запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом економіки побудована за ієрархічним принципом, який визначає її вертикальну структуру й відповідну субординацію. Систему нормативного регулювання державного управління у сфері детінізації економіки в Україні можна представити у вигляді рисунка 1 [20, с. 131-132].

Рівні нормативно-правового регулювання державної політики у сфері детінізації економіки в Україні

Конституція України

Кодекси України (Кримінальний кодекс України, Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення) та Закони України (ЗУ «Про банки та банківську діяльність», ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції», ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», ЗУ «Про національну безпеку України», ЗУ «Про національну безпеку України», ЗУ «Про запобігання корупції», ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення», ЗУ Закон України «Про Національне Антикорупційне бюро України», ЗУ «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»

Підзаконні нормативно-правові акти (Розпорядження КМУ «Про віднесення держав до переліку офшорних зон», Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції», Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, Методичні рекомендації щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України, Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні

Внутрішньо-фірмові правила та стандарти

Рисунок 2.1 - Система нормативного регулювання державної політики у сфері детінізації економіки в Україні

Дана система включає низку прийнятих нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з тіньовою економікою. Заслуговує на увагу наукова думка О.В. Тільчика про те, що нормативно-правові акти поділяються на дві категорії за таким критерієм, як призначення (визначення місця боротьби з тіньовою економікою в задекларованих завданнях): спеціальні нормативно-правові акти та акти, що регулюють здійснення окремих заходів у сфері боротьби зі злочинністю.

Так, щодо спеціальних положень, спрямованих на запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, О. Тільчик посилається на накази ДПС України, зокрема № 475 від 8 серпня 2011 року "Про затвердження комплексної системи заходів щодо запобігання та протидії тінізації економіки" та № 329 ДПС України від 23 квітня 2012 року "Про раннє виявлення, припинення та всебічний розвиток і детінізація заходів з детінізації економіки Система".

Прийняті нормативні акти характеризуються тим, що відповідно до їх назви та поставлених цілей і завдань вони спрямовані на вирішення проблеми протидії тіншовій економіці в Україні, серед яких слід відзначити наступні 1) це нормативно-правові документи підзаконного характеру, розпорядчого характеру, суб'єктом їх прийняття є Державна податкова служба України (частина з них має гриф обмеження доступу та переважно "для службового користування", ті, що були прийняті, мають гриф прийняті за останні п'ять років, були змінені на "для службового користування"); 2) його положення мають переважно декларативний характер.

До нормативно-правових актів, що регулюють реалізацію окремих заходів у сфері детінізації економіки, належить низка документів, короткий опис яких наведено в Таблиці А1.

Слід зазначити, що протягом останніх років у контексті реформ у різних сферах в Україні урядом було запроваджено низку положень, спрямованих на приведення чинного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Проте, окрім нормативно-правового забезпечення, додаткового дослідження потребує адміністративно-організаційне забезпечення державної політики у сфері запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, в національній економіці, на що заслуговують уваги коментарі О.В. Тільчика". На сьогодні, на жаль, поки що не можна зосередитися виключно на виконанні нормативно-правових приписів, оскільки аналіз адміні-

стративно-правових актів, що регулюють окремі питання боротьби з тіньовою економікою, які були прийняті в Україні за останні 25 років, свідчить про те, що вони приймалися не системно, в "ручному" режимі, а скоріше у зв'язку з необхідністю оперативного (а не стратегічного) вирішення тих чи інших політичних завдань. У зв'язку з цим можна констатувати відсутність чіткої правової форми підтримки цього напрямку та неврахування необхідності комплексного підходу до цього питання. Проблема формування ефективного адміністративно-правового забезпечення є багатогранною та складною, і нагально потребує більш ґрунтовних досліджень у цій сфері".

У контексті реалізації регулювання детінізація економічних відносин потребує комплексного розгляду та удосконалення нормативне забезпечення політики запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Розглянемо основні напрями оптимізації та гармонізації нормативно-правової бази з детінізації економічних відносин:

— прийняти Закон України "Про детінізацію національної економіки", який буде враховувати чітке визначення тіньової економічної діяльності та передбачатиме відповідальність як адміністративну, так і кримінальну за його порушення зі встановленими межами з урахуванням важкості;

— доповнити Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" на ряду з висвітленням питань корупції та антикорупційної політики положеннями про тіньову економіку та політику детінізації;

— доповнити Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" в частині висвітлення засад внутрішньої політики держави в соціальній сфері позицією "державної політики легалізації ринку праці, боротьби з неофіційною зайнятістю та заробітними платами "в конвертах";

— доповнити Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" в частині розширення переліку фінансових операцій, які підлягають обов'язковій перевірці;

— доповнити Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" чітким трактуванням економічного кіберзлочину та системою санкцій та покарань за такі злочини;

— доповнити Закон України "Про національну безпеку України" фундаментальним національним інтересом щодо необхідності проведення детінізації економічних відносин як загрози національній безпеці;

— внести зміни до ПКУ в частині запровадження трансфертного ціноутворення відповідно до світових стандартів та міжнародної практики;

— вдосконалити Наказ Міністерства економіки України "Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки" шляхом внесення змін у методичку розрахунку рівня тіньової економіки в Україні з огляду на її недосконалість;

— оновити Указ Президента України "Про заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції" на заміну Указу Президента України "Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції" від 18 листопада 2005 року № 1615/2005 із врахуванням нових ризиків та потрясінь, обумовлених поширенням пандемії COVID-19 та відповідними економічними і фінансовими змінами;

— внести зміни до Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про віднесення держав до переліку офшорних зон" у частині ще більшого обмеження переліку дозволених для використання в господарській діяльності офшорних зон.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме адаптації національного законодавства до сучасних вимог та потреб, а також до європейських стандартів.

При формуванні підсистеми державного регулювання та правового забезпечення у сфері тіньового освітлення економіки України необхідно розглядати її як складову частину системи державного регулювання та правового забезпечення безпеки в Україні. У цьому контексті політика детінізації економіки розглядається у взаємозв'язку з іншими категоріями та явищами, такими як "корупція", "легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом", "злочини та інші правопорушення у сфері економіки", що сприяє системному характеру державної політики у цій сфері [20, с. 133-135].

Таким чином, з огляду на викладене, варто констатувати відсутність комплексного державного нормативно-правового документа у сфері детінізації економіки в Україні; відсутність нормативного акту, який би комплексно окреслював стратегічний підхід, цілі та завдання протидії детінізації національної економіки, а також інструменти та механізми успішної реалізації такої державної політики у взаємоузгодженні з державною політикою в інших сферах національної безпеки. Доцільно було б прийняти Закон України "Про детінізацію національної економіки", який би повністю розкривав сутність тіньової економічної діяльності, адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення у цій сфері, а також розкривав положення, механізми та інструменти держави у сфері детінізації економіки.

2.2. Інституційне забезпечення реалізації державної політики детінізації національної економіки

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме адаптації національного законодавства до сучасних вимог та потреб, а також до європейських стандартів.

При формуванні підсистеми державного регулювання та правового забезпечення у сфері детінізації економіки в Україні необхідно розглядати її як

складову частину системи державного регулювання та правового забезпечення безпеки України. У цьому контексті політика детінізації економіки розглядається разом з іншими категоріями та явищами, такими як "корупція", "легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом (відмивання коштів)", "злочини та інші правопорушення у сфері економіки", які сприяють забезпеченню системного характеру державної політики у цій сфері [20, с. 133-135].

Отже, з огляду на викладене, слід констатувати, що в Україні відсутній комплексний національний нормативний документ у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, який комплексно окреслює стратегічний підхід, цілі та завдання протидії нульовому державному економічному боргу, а також інструменти та механізми успішної реалізації такої державної політики у взаємоузгодженні з політикою в інших сферах забезпечення національної безпеки. Доцільним було б прийняття українського "Закону про тіньову національну економіку", який би повністю розкривав сутність тіньової економічної діяльності, адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення у цій сфері, а також окреслював положення, механізми та інструменти держави у сфері ліквідації тінізації економіки.

В останні десятиліття питання детінізації національної економіки набуло більшої динаміки, що зумовлено сукупністю зовнішніх та внутрішніх чинників, у тому числі глобалізацією, яка має все більший вплив на систему державних фінансів. Слід зазначити, що важливим чинником стабільності та розвитку системи державних фінансів є бюджетна сфера, яка є важливою умовою загального розвитку Української держави. Оскільки однією з основних функцій управління є контроль, то очевидно, що з метою сприяння досягненню належного рівня детінізації національної економіки першочерговим пріоритетом має бути державний контроль і економіки, інституціями якого є Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, відповідні органи в межах компетенції Міністерства фінансів України: Державна аудиторська служба України,

Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна служба фінансового нагляду, а також Державна антикорупційна служба України, Служба економічної безпеки України, Національний банк України.

Під державним контролем та інституціоналізацією господарської діяльності у сфері детінізації національної економіки слід розуміти виявлення та визначення процедурних положень діяльності державних органів, які виконують контрольні функції в процесі та з метою детінізації економіки, а також послідовне виявлення й узагальнення основних положень такої діяльності (мети, суб'єктів, об'єктів, принципів, функцій, завдань, форм, норм) для її подальшої інституціоналізації.

Відповідно до національного законодавства Рахункова палата є вищим органом державного аудиту України й у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України про Державний бюджет, Законом України про Рахункову палату, іншими національними нормативно-правовими актами та міжнародними документами у сфері державного аудиту. Вищезгаданий однойменний ініціативний закон встановлює статус Рахункової палати як колегіального державного органу, який є підзвітним Верховній Раді України та здійснює від її імені контроль за надходженням і використанням коштів Державного бюджету України.

Подальше внесення змін до вищезазначеного закону сприятиме формуванню такого базового набору інституційних позицій Рахункової палати як суб'єкта контрольно-економічної діяльності в контексті детінізації економіки.

1. Мета - попередження та виявлення економічних злочинів у сфері державних фінансів і власності, які характеризуються як елементи тіньової економіки, з метою їх запобігання та припинення, а також досягнення належного рівня бюджетної безпеки.

2. Функції - контрольна, інформаційна.

3. Завдання - здійснення якісних контрольних заходів, пов'язаних з державними фінансами та державним майном; сприяння запобіганню та виявленню економічних зловживань і злочинів, пов'язаних з державними фінансами та державним майном, з метою захисту прав держави і суспільства; доведення своєчасної та достовірної інформації про результати контрольно-економічної діяльності до компетентних правоохоронних органів.

Наступним суб'єктом контрольно-господарської діяльності в контексті детінізації економіки є Міністерство фінансів України, яке відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України" має такі основні позиції в сфері детінізації національної економіки:

1. Мета - формування державної політики у сфері державного контролю та економіки з метою детінізації національної економіки.

2. Функції - організація, контроль, інформування.

3. Завдання - формування та реалізація науково обґрунтованої державної політики у сфері державного контролю та господарської діяльності з метою детінізації національної економіки.

Надзвичайно важливим об'єктом державного контролю за тіньовою економікою, що належить до компетенції Міністерства фінансів України, є відносно новий центральний орган виконавчої влади - Державна служба фінансового нагляду, яка, відповідно до Положення про Державну службу фінансового нагляду України, має такі інституційні характеристики:

1. Мета - виявлення економічних злочинів у тіньовому секторі економіки з метою їх припинення через механізми фінансового нагляду та запобігання їм у майбутньому.

2. Функції - безпека, захист, аналіз, інформування.

3. Завдання - реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансу-

ванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення шляхом здійснення заходів контролю за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу з метою забезпечення реалізації заходів з детінізації національної економіки; сприяння у виявленні та запобіганні економічним злочинам у сфері національної економіки з метою захисту національної безпеки; впровадження аналітичних механізмів обробки інформації.

Наступним центральним органом виконавчої влади, що належить до компетенції Міністерства фінансів України, є Державна аудиторська служба України, яка відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу" в рамках контрольно-економічної діяльності з детінізації національної економіки має такі інституційні позиції:

1. Мета - виявлення економічних злочинів у тіньовому секторі економіки задля їх припинення та недопущення в майбутньому.
2. Функції - контрольна, інформаційна.
3. Завдання - реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю шляхом проведення контрольних заходів у сфері фінансових і майнових відносин; своєчасне та достовірне інформування компетентних правоохоронних органів про результати контрольно-економічної діяльності.

Ще одним суб'єктом державного контролю та господарської діяльності, що належить до компетенції Міністерства фінансів України без тіньового відтінку, є Державна податкова служба України, інституційні особливості якої у цій сфері полягають у наступному.

1. Мета - виявлення економічних злочинів у тіньовому секторі економіки задля їх припинення та недопущення в майбутньому
2. Функції - контрольна, інформаційна.
3. Завдання - реалізація державної політики у сфері державного податкового контролю, шляхом здійснення контрольних заходів: надходження подат-

ків, зборів, платежів, внесків до бюджетів та державних цільових фондів, виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, своєчасності їх сплати в іноземній валюті у встановлені законодавством строки, дотримання порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), розрахункових операцій; своєчасного надання достовірної інформації про результати податкового контролю.

Наступним суб'єктом державного контролю та господарської діяльності, що належить до компетенції Міністерства фінансів України, є Державна митна служба України, якій надано такі інституційні особливості у сферах національної економіки, на які не поширюється дія нормативно-правових актів Держмитслужби

1. Мета - виявлення економічних злочинів у тіньовому секторі економіки з метою їх припинення та недопущення в майбутньому

2. Функції - контроль, підтримка, інформування.

3. Завдання - реалізація державної політики у сфері державного митного контролю шляхом здійснення таких контрольних заходів: застосування законодавства з питань митної справи, митних правил, у тому числі з питань запобігання та протидії контрабанді; забезпечення збереження вилучених, прийнятих на зберігання товарів, виявлених під час митного контролю товарів; надання своєчасної та достовірної інформації компетентним правоохоронним органам про результати контрольно-перевірочної та економічної діяльності.

Ще одним суб'єктом державного контролю та господарської діяльності є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) як державний правоохоронний орган, якому, відповідно до Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України", надано такі інституційні особливості щодо виведення з тіні національної економіки

1. Мета - виявлення, розслідування та розкриття економічних злочинів у сфері тіньової економіки з метою їх припинення та запобігання в подальшому через механізм антикорупційної діяльності

2. Функції - безпека, захист, аналіз, інформація.

3. Завданням - протидія злочинним корупційним діянням вищих посадових осіб держави у сфері тіньової економіки, що становлять загрозу національній безпеці України; забезпечення реалізації матеріалів, отриманих від інших адміністративних органів, що стосуються контрольних процедур; впровадження аналітичних механізмів обробки інформації про господарські операції, що розслідуються в рамках антикорупційних механізмів, та їх поширеність; надання своєчасної та достовірної інформації про результати контрольних заходів у сфері тіньової економіки.

Останнім суб'єктом державного контролю у сфері тіньової економіки є спеціальний центральний орган державного управління - Національний банк України. Відповідно до Закону України "Про Національний банк України", у вищезазначеній діяльності йому надаються такі інституційні характеристики:

1. Мета - виявлення економічних злочинів у тіньовій економіці задля їх припинення та недопущення в майбутньому через механізм економічних розслідувань

2. Функції - організаційна та інформаційна.

3. Завдання - здійснення регуляторних та наглядових процедур за суб'єктами фінансового сектору у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, в контексті заходів з детінізації економіки; сприяння виявленню та запобіганню економічним злочинам у сфері національної економіки з метою захисту економічної безпеки; забезпечення Уряду своєчасною та достовірною інформацією про результати контрольно-перевірочної та економічної діяльності.

Викладена вище модель державної контрольно-економічної діяльності як інструмент реалізації заходів з детінізації національної економіки є попереднім набором положень такої діяльності, представлених у системно-функціональному вигляді. Його багатовекторне сприйняття дозволяє надати наукове визначення державного контролю та власне економічної діяльності, як елементу механізму детінізації національної економіки, під яким пропонується розуміти особливу сукупність регулятивних, контрольних та примусових функцій публічної адміністрації у сфері детінізації національної економіки. Тісна та налагоджена співпраця вищезазначених органів державного контролю сприятиме підвищенню ефективності та результативності контрольних функцій, що здійснюються органами державного управління у сфері детінізації національної економіки, підвищуючи тим самим рівень національної безпеки [41, с. 92-118].

2.3. Організаційні аспекти детінізації системи управління публічними фінансами на регіональному рівні

В Україні з моменту здобуття незалежності більшість даних державних реєстрів були доступні лише державним установам. Лише декілька реєстрів мали загальнодоступний рівень (наприклад, Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, який функціонує й сьогодні). Для того, щоб отримати потрібну інформацію, необхідно подати запит до державного органу, проте більшість даних залишається недоступною для громадськості. Як наслідок, обмежені можливості контролю за діяльністю органів влади та ускладнене виявлення корупції.

Інформація про державні фінанси також довгий час залишалася закритою. Міністерство фінансів та Державна фіскальна служба України публікують окремі дані про виконання державного та місцевих бюджетів, але повна інформація про фінансування багатьох статей державного бюджету відсутня. Не кра-

ща ситуація і з даними про виконання місцевих бюджетів. Можливість влади використовувати державні кошти у власних інтересах призвела до появи великої кількості корупційних схем. Необхідність боротьби з такими схемами стала передумовою запуску відкритих даних в Україні.

Основою для початку впровадження відкритих даних в Україні є рейтинг Open Data Barometer (міжнародна організація World Wide Web Foundation), складений за результатами 2014 року, який показує рівень розвитку відкритих даних у світі. Україна розділила цей рейтинг з Марокко, посівши 55 місце з 86 країн [39, с. 9].

Протягом 2015-2016 років створено та запущено єдиний державний веб-портал відкритих даних, офіційний веб-портал відкритих даних публічних фінансів України, бета-версію порталу відкритих даних Верховної Ради України. Зміни відбулися і в органах державної влади. Наприклад, Державна податкова служба тепер щомісяця публікує на своєму сайті інформацію про виконання державного та місцевих бюджетів [39, с. 12].

Важливим досягненням на шляху до прозорості та відкритості інформації стало запровадження системи електронних закупівель ProZorro [82], яка відтепер дає можливість здійснювати моніторинг державних фінансів у сфері публічних закупівель, оцінювати її ефективність та запобігати можливим корупційним схемам [39, с. 13].

Варто також відзначити, що Україна стала першою країною, яка приєдналася до глобального реєстру бенефіціарів. На думку експертів міжнародної ініціативи "Відкритий Уряд", цей крок є значним досягненням у реалізації принципів прозорості та підзвітності [39, с. 14].

Таким чином, за останні роки Україна досягла значного прогресу в оприлюдненні відкритих даних та сприянні їх ефективному використанню, і вітчизняні експерти прогнозують подальший розвиток подій у цій сфері. Сьогодні громадяни, громадські організації, представники бізнесу та державні органи вже

мають доступ до великої кількості інформації (бізнес-реєстри, судові рішення, публічні транзакції тощо). Для всіх цих суб'єктів відкриття інформації забезпечує більший доступ до необхідних даних.

Основними завданнями підрозділу (управління, відділу) із запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, є

- участь у межах своєї компетенції у реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- збирання, обробка та аналіз (оперативно та стратегічно) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або які можуть бути пов'язані з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення;

- вивчення методів та фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення з урахуванням досвіду, набутого компетентними органами іноземних держав, фінансовими, правоохоронними та контролюючими органами, іншими національними установами - учасниками національних систем запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- аналіз ризиків відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- виявлення фактів, що свідчать про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- організація та проведення фінансових розслідувань щодо діяльності платників податків та осіб, які мають ризик легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- взаємодія з правоохоронними та розвідувальними органами з питань супроводження типових матеріалів.

Основними функціями підрозділу (управління, відділу) із запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, є

- організовувати та проводити дослідження за власними матеріалами, матеріалами правоохоронних органів та інших організацій з питань легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та інших злочинів;

- взаємодіяти з територіальними органами Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури, іншими правоохоронними органами, міністерствами і відомствами з питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та іншим правопорушенням;

- організація заходів щодо виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму та інших злочинів, та облік їх результатів;

- накопичення, обробка, систематизація та формування реєстру інформації про фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення та іншими правопорушеннями;

- проведення заходів щодо виявлення ознак легалізації в діяльності платників податків та фізичних осіб.

Управління запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, має наступну структуру:

- ✓ відділ аналітичної роботи та координації;

- ✓ відділ перевірок сумнівних фінансових операцій;
- ✓ відділ взаємодії з правоохоронними органами та фінансовим сектором.

[Авторський текст. Використання службової інформації].

Відділ аналітичної роботи та координації займається дослідженням інформації, яка міститься в базах даних ДПС (ІКС "Податковий блок", ЄРПН тощо) та відкритих джерелах інформації (Prozorro, Єдиний державний реєстр судових рішень, Є-data та т.ін.)

При здійсненні попереднього аналізу інформації працівникам згаданого вище відділу необхідно використовувати як дані податкової звітності, так і відомості, що можуть міститися у відкритих джерелах інформації. Так, наприклад, офіційний портал "<https://prozorro.gov.ua>" містить інформацію про первинні документи щодо здійснення тим чи іншим суб'єктом господарювання фінансово-господарських операцій в межах договорів держзакупівель. Відповідно, відкритим джерелом Є-data можна скористатися з метою отримання інформації з питань здійснення розрахунків з використанням бюджетних коштів під час виконання зазначених договорів.

Крім того, слід зауважити, що службовці, які працюють у відділі аналітичної роботи та координації, користуються інформацією з Єдиного державного реєстру судових рішень з метою визначення платників, які мають ознаки фіктивності, а як наслідок – задля встановлення можливості здійснення останніми фінансово-господарських операцій без настання їх правових наслідків.

Працівники відділу перевірок сумнівних фінансових операцій, використовуючи бази даних ДПС, первинні документи платників та відкриті джерела інформації, проводять дослідження наявної в підрозділі інформації щодо здійснених СГД фінансово-господарських операцій. У випадку, якщо ними виявлено операції з перерахування коштів у значних розмірах, які відповідають критеріям сумнівності (надання суб'єктами господарювання фінансової допомоги; купівля-продаж цінних паперів без ділової мети; проведення фінансово-господарських

операцій з купівлі-продажу товарів (робіт, послуг), щодо яких існує ризик нереліансності їх здійснення, отримання вигравів у казино та ігрових автоматах, перекази коштів до країн, які входять до переліку офшорних зон тощо).

У випадку встановлення сумнівних фінансових операцій, працівники відповідних підрозділів формують відомості про такі, та в подальшому направляють їх до ДПС України з метою передачі інформації до Держфінмоніторингу.

Відділ взаємодії з правоохоронними органами та фінансовим сектором здійснює перевірку й аналіз інформації щодо можливості здійснення платниками податків фінансових операцій, пов'язаних з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, яка надходить з правоохоронних органів [Авторський текст].

Слід зазначити, що лише високий рівень кваліфікації кадрів і тісна співпраця між усіма підрозділами управлінь запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, органів ДПС, дасть бездоганний результат в подоланні тіньового сектору економіки в Україні.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

3.1. Перешкоди діяльності органів державної влади щодо боротьби з тіннізацією економіки України

Реалізація політики державного регулювання в сфері детінізації економіки може здійснюватися з використанням як економічних, так і адміністративних інструментів. Економічний підхід у політиці детінізації економіки зосереджується на створенні сприятливих умов для формування інституційного середовища, в якому привабливість нових трансакцій буде мінімальною з точки зору економічної вигоди. Це сукупність опосередкованих впливів, соціальних і психологічних стимулів. Адміністративний підхід включає в себе методи контролю, попередження економічних злочинів та, у разі їх виявлення, встановлення покарання.

Реалізація комплексної державної політики детінізації повинна мати стабільну та уніфіковану нормативно-правову базу, що спирається на комплекс заходів, які складають основу цільових принципів. На сьогоднішній день, незважаючи на актуальність та системний характер проблеми тіннізації економіки в Україні, відсутній комплексний програмний документ щодо детінізації економіки. Окремим напрямом є боротьба з корупцією, але це не дозволяє виявити загрози в економічній сфері, які призводять до злочинності.

Згідно з офіційною статистикою за 2013-2020 роки, оприлюдненою на сайті Генеральної прокуратури України, кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (контрабанда; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню роз-

повсюдження зброї масового знищення; нецільове використання бюджетних коштів, бюджетних видатків або інше) збільшилась в 1,5 рази (рис. 3.1).

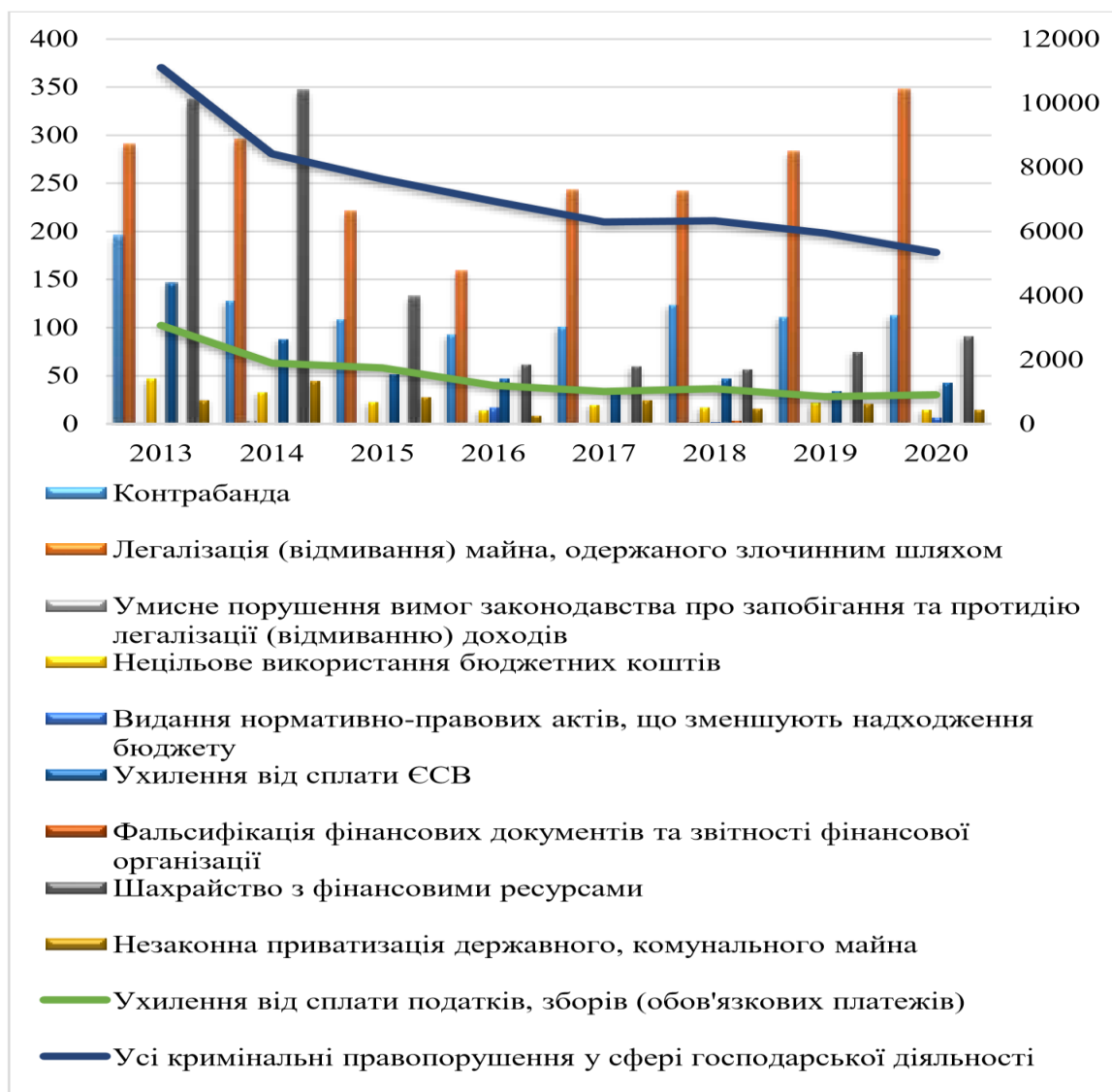

Рисунок 3.1 - Динаміка кримінальних правопорушення у сфері господарської діяльності в розрізі видів злочинів

Така тенденція свідчить про ефективність реформування правоохоронних органів України. Однак, це не є безумовним свідченням реального скорочення тіньової торгівлі, а може бути наслідком вдосконалення схем нелегальної економіки та більш ретельного приховування неконтрольованих грошових потоків.

Однією з причин зростання тіньової економіки став високий рівень корупції, який поєднувався з прагненням державних службовців отримати матеріальну вигоду від використання своїх службових повноважень. Корупційні оброудки призводять до втрати довіри суб'єктів господарювання до влади в цілому, зневажливого ставлення до норм законодавства та формування неефективних і загрозливих для національної безпеки практик ведення бізнесу.

Варто зазначити, що аналіз динаміки кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в розрізі типологій злочинності дозволяє зробити висновок про те, що проблеми інституційного середовища національної економіки призвели до збільшення розмірів тіньового сектору та про необхідність підвищення ефективності державної політики у сфері протидії тіньовій економіці та корупції не лише за рахунок посилення роботи правоохоронних органів, а насамперед за рахунок підвищення ефективності взаємодії бізнесу та влади, громадянського суспільства та держави.

За даними розділу "Статистика" веб-сайту Генеральної прокуратури України, найбільшу питому вагу серед кримінальних правопорушень, зареєстрованих у сфері господарської діяльності у 2020 році (рис. 9.2), становлять злочини, пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) - 57%; легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом - 22%; шахрайством з фінансовими ресурсами - 9% та контрабандою - 7% [41, С. 150 - 155].

Крім того, основною проблемою державної політики регулювання детінізації економіки України є дублювання функцій контролюючими структурами та відсутність тісної співпраці між ними.

Так, за наявності в Україні централізованого збору інформації та звітності про результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання відсутній доступ до зазначеної інформації усіх ланок системи інституційного

контролю. Цей факт створює перепони на шляху тієї чи іншої державної установи для здійснення своєчасного та ефективного контролю учасників тих чи інших фінансово-господарських відносин.

Рисунок 3.2 - Обліковано кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності у 2020 році

Отже, зусилля органів державної влади та правоохоронних органів мають бути спрямовані на ліквідацію злочинної діяльності, пов'язаної, зокрема, із злочинами у сфері господарської діяльності та злочинами проти власності: хабарництвом, фіктивним банкрутством, корупцією, фіктивним підприємництвом, безліцензійною діяльністю, контрабандою та ін. При цьому, органи влади повинні забезпечити тісний контакт між усіма учасниками процесу комплексного контролю у сфері запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом [Авторський текст].

3.2 Застосування міжнародного досвіду державного регулювання щодо детінізації економіки в Україні

Для вдосконалення державного регулювання у сфері детінізації системи управління публічними фінансами корисним є вивчення зарубіжного досвіду в цій частині. На сучасному етапі розвитку економіки України ключовим вектором ефективного державного регулювання в сфері публічних фінансів є інтеграція найкращих світових практик державного регулювання та контролю за тіньовими потоками.

Спочатку проаналізуємо стан і причини тіньової економіки в інших країнах світу. До речі, навіть тут є своя градація за масштабами нелегального бізнесу. Скажімо, в Австрії тіньовий сектор становить 8,2% ВВП, у Франції та Великій Британії – 11%, в Німеччині 13,7%, в Італії – 21,2%, в сусідній Польщі – 25%, а в Болгарії – понад третину.

Головною причиною ухилення від сплати податків в країнах Європи і США є надмірний податковий тягар і певна недовіра до владних інститутів. У США деякі працівники ухиляються від сплати податків на прибуток для того, щоб направити кошти на оплату соціальних потреб. Вони не вірять, що податки витрачаються відповідно до суспільних потреб.

За останні роки федеральний уряд витратив мільярди доларів платників податків на війни, порятунок великих банків, страхових компаній. На думку деяких громадян та підприємців - це все відбувалося за рахунок громадської освіти, охорони здоров'я та інфраструктури.

"Відхід у тінь" може бути викликаний також і антикризовими заходами держави. Жорсткість державного контролю над фінансовою сферою в Греції, наприклад, викликала збільшення тіньової економіки майже на 1% ВВП (тобто з 24,3% - у кризовому 2008 році до 25,4% - в 2010 році) [40].

Таблиця 3.1 - Основні причини зростання тіньової економіки в розвинених країнах світу

Фактори, що сприяють зростанню тіньової економіки	Ступінь впливу
Зростання податкового тягара і розміру внеску на соціальне забезпечення	45–52%
Якість державних інститутів	12–17%
Трансферти	7–9%
Регулювання ринку праці	7–9%
Державні послуги	7–9%
Мораль платника податків	22–25%
Вплив усіх факторів	78–96%

Особливо варто звернути увагу на методи боротьби з цим негативним явищем урядів тих країн, які демонструють низькі показники рівня тіньової економіки в світових рейтингах та досягли значних успіхів у сфері детінізації власної економіки.

Заслуговує на увагу позиція уряду Сінгапуру щодо збереження сталих "кордонів" реальної економіки. Фіскальна обачність і жорстка дисципліна створили додаткові джерела фінансування, необхідні для пом'якшення можливих негативних наслідків кризи.

Сінгапур — острівна країна біля південного краю Малайського півострова в Південно-Східній Азії. Сінгапур має стратегічне розташування для морських шляхів Південно-Східної Азії. Державна система — парламентська республіка; глава держави — президент, а глава уряду — прем'єр-міністр.

Сінгапур є членом Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та Транстихоокеанського партнерства (ТТП) [10].

У розвитку своєї економіки Сінгапур використовує так звану модель «керованої демократії». Ця інноваційна, проте стійка форма економіки, що

поєднує економічне планування та вільний ринок, отримала назву Сінгапурська модель.

Як свідчать результати економічної діяльності Сінгапуру за 2020-2021 роки, викладені на сайті Міністерства фінансів і торгівлі Сінгапуру, дана країна має достатньо високі темпи зростання ВВП (14,3 %), низький рівень інфляції (2,4 %) та безробіття (2,9 %). К. активний торговельний баланс (3,42 млрд USD) та помірний державний борг (540,568 млрд USD): табл. 3.2.

Таблиця 3.2 - Основні економічні показники Сінгапуру за 2020-2021 роки

Показник	Значення	Період
Обсяг ВВП	340 млрд USD	2020
Річний темп зростання ВВП	14,7 %	2021
ВВП на душу населення	56349 USD	2020
Рівень інфляції за рік	2,4 %	трав.2021
Відсоткова ставка	0,07 %	червень.2021
Рівень безробіття	2,9 %	1 кв./2021
Середня заробітна платня	4568,551 USD/мес	1 кв./2021
Торговельний баланс	3,42 млрд USD	червень.2021
Поточний баланс	18,266 млрд USD	1 кв./2021
Міжнародні валютні резерви	397,186 млрд USD	червень.2021
Державний борг	540,568 млрд USD	1 кв./2021
Індекс корупції	85	2020

Слід зазначити, що протягом 2020-2021 років в Сінгапурі спостерігався високий рівень економічної активності (68,1 %) та низький рівень безробіття (2,9 %) з досягненням високих показників оплати праці (4568,551 USD/мес).

Крім того, показник індексу сприйняття корупції Сінгапуру свідчить про ефективну державну політику у сфері подолання цього негативного явища.

Показники розвитку ринку праці та зайнятості населення Сінгапуру [9] наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 - Ринок праці та показники безробіття [9]

Показник	Значення	Період
Вік виходу чоловіків/жінок на пенсію	62 роки	2021
Рівень безробіття	2,9 %	1 кв./2021
Середня заробітна платня	4568,551 USD/міс	1 кв./2021
Кількість працевлаштованого населення	3598 тис чол	2020
Кількість вакансій	67 тис	1 кв./2021
Рівень економічної активності	68,1 %	2020
Загальна чисельність безробітних	0,14 млн чол	2020

Аналіз показників зайнятості населення Сінгапуру показує, що уряду зазначеної країни вдалося максимально подолати безробіття (2,9 %) та забезпечити гідний рівень середньої заробітної платні (4568,551 USD/міс) для зайнятого населення.

Суттєву роль в економічному розвитку будь-якої країни відіграють податки.

Відповідно до інформації Міністерства фінансів та торгівлі Сінгапуру, грамотна податкова політика допомагає забезпечити стабільність державних фінансів Сінгапуру в довгостроковій перспективі, щоб:

- підтримувати соціальні цілі,
- сприяння економічному розвитку, і
- виконувати роль як відповідальної міжнародної податкової юрисдикції.

Сінгапур покладається на комбінацію: прями податки (такі як податок на прибуток підприємств і фізичних осіб, податок на майно) та непрямі податки (такі як мита та акцизи, податок на товари та послуги).

На офіційному сайті Міністерства фінансів та торгівлі Сінгапуру викладено наступну інформацію про застосовувані в країні ставки податків (табл. 3.4) [12]:

Таблиця 3.4 - Ставки податків в Сінгапурі

Показник	Значення	Період
Ставка корпоративного податку	17 %	Чинна
Ставка прибуткового податку	22 %	Чинна
Податок з продажу	7 %	Чинна
Ставка збору на соціальне страхування, а т.ч.:	37 %	Чинна
ставка збору на соціальне страхування для компаній	17 %	Чинна
ставка збору на соціальне страхування для робітника	20 %	Чинна
Стака податку на майно:		з 01.01.2015
для власників житла	від 0 до 16%	Чинна
для невластників житла	від 10 до 20%	Чинна
для невластників житла	від 10 до 20%	Чинна
на нежитлове майно	10 %	Чинна

Дохід, отриманий компаніями в Сінгапурі, оподатковується за єдиною ставкою 17%. Схема звільнення від сплати податків для запуску надає новоствореним компаніям деяке звільнення від їх оподаткованого прибутку протягом перших трьох років діяльності.

Суттєвою ознакою податкової системи Сінгапуру є те, що у зазначеній країні відсутні непрямі податки, які передбачають будь-які відшкодування з бюджету.

Проведемо аналіз динаміки показників тіньової економіки Сінгапуру з 1991 по 2015 рік. Середнє значення для Сінгапуру протягом цього періоду становило 11,9 відсотка з мінімумом 9,2 відсотка в 2015 році і максимумом 13,76 відсотка в 2002 році (рис. 3.2, 3.3). Значення з 2015 року становить 9,2

відсотка . Для порівняння, середньосвітовий показник у 2015 році на основі 158 країн становить 27,78 відсотка [15].

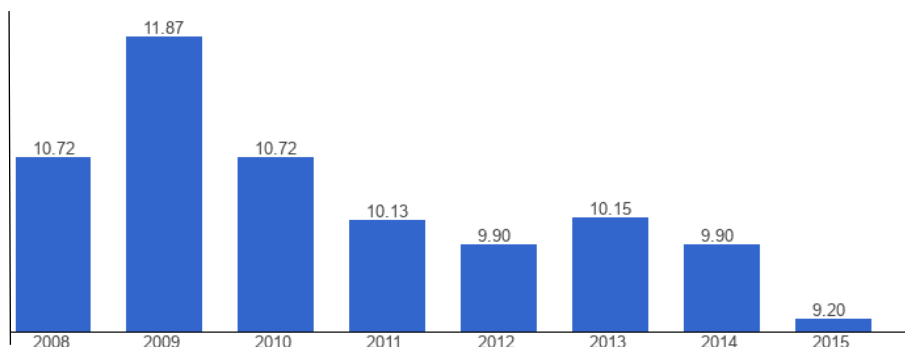

Рисунок 3.3 - Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Сінгапурі (у % від обсягу офіційного ВВП) за результатами досліджень світових експертів

Виходячи з аналітичних даних, наведених Міжнародним валютним фондом, урядом Сінгапуру, починаючи з 2001 року, розпочато нову еру впровадження державної політики щодо детінізації економіки країни.

Основними елементами Сінгапурської моделі детінізації економіки є збалансування ринку праці й подолання безробіття, оптимізація податкового навантаження та структури податків, а також знищення проявів корупції.

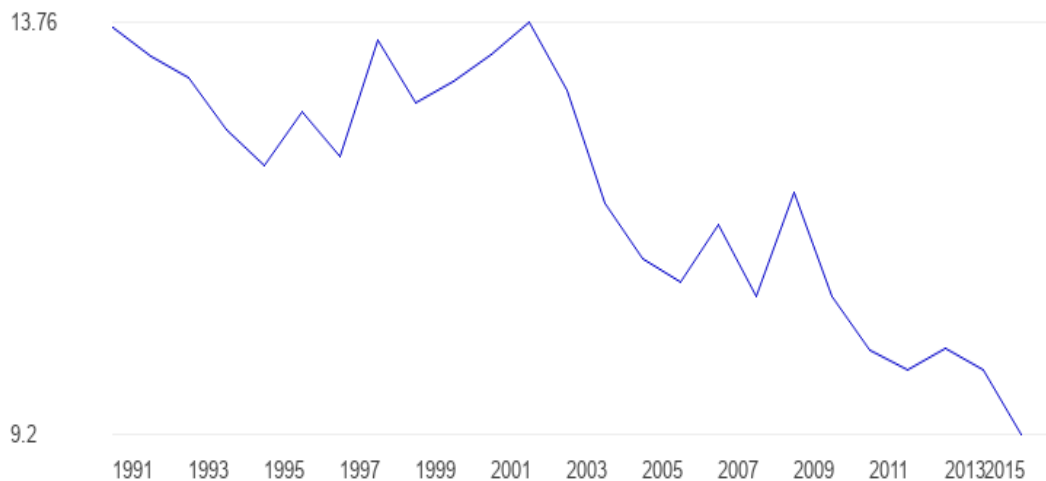

Рисунок 3.4 - Динаміка інтегрального показника рівня тіньової економіки в Сінгапурі (у % від обсягу офіційного ВВП)

Щоб зберегти робочі місця, уряд Сінгапуру співфінансував від 25% до 75% від перших 4600 сингапурських доларів валової місячної заробітної плати місцевих службовців на період до 23 місяців за схемою підтримки робочих місць.

Рівні підтримки були диференційовані на основі прогнозованого впливу COVID-19 на різні сектори. Уряд Сінгапуру визначив, що індустрія авіації, туризму та гостинності зазнала найбільшого впливу і, отже, потребує найбільшої підтримки. Наступний рівень занепокоєння включав послуги харчування, такі як продовольчі магазини та торгові лавки, а також роздрібну торгівлю, мистецтво та розваги, наземний транспорт, а також морський та офшорний сектори. У різні моменти були визначені інші сектори для багаторівневого втручання. Наприклад, сектор будівництва навколишнього середовища тимчасово приєднався до інших секторів, отримавши найвищий рівень підтримки (75% підтримки заробітної плати) з червня по серпень 2020 року.

Сінгапур також надав податкові пільги для домогосподарств і фізичних осіб. Для самозайнятих осіб і працівників з низьким рівнем доходу схеми підтримки, викликані пандемією, включали програму допомоги самозайнятим особам і спеціальну виплату за роботу. Щоб заохотити фірми прискорити наймання місцевих працівників, уряд Сінгапуру також надав субсидію на заробітну плату для кожного нового найму на місцевому рівні, який відповідає вимогам, у рамках Стимули зростання робочих місць.

Заходи Сінгапуру на ринку праці випереджають інші країни світу щодо підтримки місцевих працівників, які найбільше постраждали від COVID-19. Уряд країни продовжує надавати посилене підвищення кваліфікації та сприяння працевлаштуванню, зосереджено на залученні працівників до економічної діяльності, яка, як очікується, зросте після пандемії.

В Україні в умовах впровадження жорстких карантинних обмежень найбільш за все постраждала сфера надання послуг громадського харчування, освіти та торгівлі. Вивільнення працівників зазначених напрямків діяльності на

тривалий час без збереження заробітної плати призвело до закриття великої кількості СГД малого й середнього бізнесу та до неофіційного працевлаштування населення.

Досвід Сінгапуру є корисним для України, оскільки державна політика у сфері підтримки працівників під час коронакризи призводить не тільки до збереження вже існуючого бізнесу, а й створення сприятливих умов для його розвитку й трансформації в умовах нової реальності. Саме ці важелі впливу на зайнятість є фундаментальними в запобіганні неофіційної зайнятості та створенню тіньового ринку праці.

Іншим важливим стратегічним напрямком державного регулювання у сфері зменшенні тіньової економіки є боротьба з корупцією. Антикорупційна кампанія Сінгапуру складається з чотирьох елементів, першим з яких є створення сильного та незалежного Антикорупційного бюро (ACS). Другим елементом антикорупційної програми Сінгапуру є запровадження "презумпції винуватості" для чиновників. Після запровадження перших двох елементів, третім елементом було підвищення заробітної плати чиновників. Четвертим елементом є формування незалежних та об'єктивних засобів масової інформації, які повідомляють про всі виявлені випадки корупції [19].

Слід зазначити, що такий підхід до подолання корупції якнайкраще підходить для України, оскільки відповідні зміни до національного антикорупційного законодавства (щодо заходів покарання за злочини у цій сфері) та суттєве підвищення заробітної плати державних службовців є саме тими важелями, які призводять до стимулювання надходжень до бюджету та об'єктивного контролю за витрачанням державних коштів.

Враховуючи сінгапурську модель податкової політики, ми вважаємо, що Україна має оптимізувати свою податкову структуру. Відмова від застосування податку на додану вартість (далі - ПДВ) та запровадження об'єктивних ставок податку на прибуток підприємств забезпечить уникнення вимивання коштів з

державного бюджету у вигляді незаконного відшкодування від'ємного значення ПДВ та усуне необхідність створення фіктивних підприємств або здійснення фінансово-господарських операцій без правових наслідків.

Враховуючи все викладене вище, можна зробити висновок, що з метою подолання негативного впливу тіньової економіки в Україні та суттєвого зниження її рівня, з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн, необхідно розробити та впровадити низку заходів з протидії цьому явищу.

1. заходи з детінізації економіки.

- "Амністія" капіталів некримінального походження, насамперед тих, що спрямовані в інноваційну сферу та інші соціально важливі та пріоритетні галузі.

- Податкові пільги на накопичення та інвестування капіталу юридичними особами в інноваційну сферу пропонується надавати на основі фактичних результатів діяльності.

- Звузити фіскальну базу тіньової економіки, знизивши рівень оподаткування фізичних осіб та спрямувавши обліковані кошти на розвиток людського капіталу (освіта, професійна підготовка тощо).

- Реально і радикально спростити дозвільні та ліцензійні процедури для підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері.

- Впровадити існуючі теоретичні напрацювання щодо виявлення напівлегальних фінансово-промислових груп та ліквідувати легалізацію виявлених схем і капіталів.

- Запровадити обов'язкове обґрунтування джерела походження коштів при придбанні товарів (житла, землі, транспортних засобів та предметів розкоші) вартістю понад певну заздалегідь визначену суму.

- Залучити представників міжнародних організацій, що спеціалізуються на боротьбі з нелегальною економікою, до реалізації стратегій легалізації

- Залучати міжнародні організації, що спеціалізуються на боротьбі з нелегальним бізнесом, та представників громадянського суспільства до реалізації стратегій легалізації.

- Введення до навчальних планів усіх економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах дисциплін "Тіньова економіка" та "Економічна безпека підприємницької діяльності".

Таким чином, з урахуванням позитивного досвіду уряду Сінгапуру з детінізації економіки, основними напрямками державної політики України у згаданій сфері вважаються стимулювання зайнятості населення, налагодження збалансованої податкової політики та подолання корупції.

ВИСНОВКИ

Одним з основних дестабілізуючих факторів економіки України є суттєва частка тіньового сектору. Рівень тінізації національної економіки має тісний зв'язок з її соціально-економічним розвитком та світовим іміджем, що формує ставлення закордонних інвесторів до нашої держави. В умовах кризи, яка отримала глобальний безпрецедентний характер, вирішальним є вибір вдалих інструментів детінізації національної економіки.

Подолання проблеми тіньової економіки потребує узгоджених зусиль держави. Стратегічними пріоритетами в даній сфері на сучасному етапі є створення сприятливих умов для існування й розвитку бізнесу, значне зниження та вирівнювання податкового тягара, спрощення податкової системи, ефективне управління державним сектором, посилення державного нагляду за використанням коштів бюджету, подолання корупції.

Сінгапурська модель детінізації економіки є вдалим прикладом для створення Українським урядом власного макету боротьби з цим негативним явищем. Враховуючи міжнародний досвід, у період впровадження жорстких карантинних обмежень державна політика України в сфері запобігання тінізації економіки має ґрунтуватися на стимулюванні зайнятості, створенні збалансованої податкової політики та подоланні корупції.

Саме ці важелі регуляторної політики протидії поширенню тіньової економіки дозволять Україні стабілізувати національну економіку в постпандемічний та воєнний період, розширити офіційний ринок трудових ресурсів, легалізувати працю, збільшити надходження до державного бюджету та запобігти його вихолощенню.

Виважена модель державного регулювання у сфері детінізації економіки допоможе зміцнити міжнародний імідж України та сприятиме швидкому відновленню нашої країни в післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павленко Н.В., Виганяйло С.М., Пилипенко Н.М. Детінізація економіки України як чинник економічного зростання.// Економіка та держава. – 2021. - № 7. – С. 21-28 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10870/Detinizatsiia%20ekonomiky_Pavlenko_Vyhaniailo_%20Pylypenko_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Бірюков І.В. Зарубіжний досвід детінізації економічних відносин [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi_9cms-4j1AhXhlYsKHblaCQ4QFnoECAIQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.market-infr.od.ua%2Fjournals%2F2018%2F20_2018_ukr%2F58.pdf&usg=AOvVaw2rNsJuddwGDgt_NNp4rKXWA.
3. Грановська І.В. Теоретичні основи тінізації та детінізації української економіки.// Економіка і суспільство. – 2018. - № 16. – С. 718-723. - Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua>.
4. ЛЕОНОВА О. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.// Public Administration and Local Government. – 2018. - № 2(37). – С. 89-94/ - Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua>.
5. Баранов С. О. Основні методи впливу держави на тіньову економіку [Електронний ресурс] / С. О. Баранов // Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. – 2016. – № 6. – Режим доступу до журн.: <http://www.dy.nauka.com.ua>
6. Баранов С. О. Неналежне державне управління як першопричина тінізації економіки України / С. О. Баранов // Формування ефективних ме-

ханізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 18 листоп. 2016 р.) / за ред. В. М. Огаренка, А. О. Монаєнка та ін. – Запоріжжя : Ін-т упр. КПУ, 2016. – С. 27–30.

7. Бочі А., Поворозник В. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. Доповідь. – 2014. - Міжнародний центр перспективних досліджень. – Електронний ресурс: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.

8. Як змінилася економіка України за 30 років// Економічна правда. - 21.08.2021. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/08/23>.

9. Экономика Сингапура в цифрах. - Take-profit.org - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics>.

10. Економіка Сінгапуру [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

11. Податки в Сінгапурі [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1028051.0>.

12. Ministry of Trade & Industry [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.gov.sg/>.

13. Людмила ШМАЛЬ. СІНГАПУРСЬКА МОДЕЛЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ// Науковий часопис Національної академії прокуратури України.- 2015. - №2. – С. 110-118. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/6-2015/shmal.pdf>.

15. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/323189178>.

16. Dubrovs'kyu V.V. (2018) Porivnyal'nyy analiz fiskal'noho efektu vid zastosuvannya instrumentiv ukhylennya / unifikatsiyi opodatkuvannya v Ukrayini [Comparative analysis of the fiscal effect of the use of tax evasion / avoidance

instruments in Ukraine]. Instytut sotsial'no-ekonomichnoyi transformatsiyi (electronic journal). Available at: rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Instrumenty-uhylyannya-vid-splaty-podatkov-2018-1.pdf (accessed 19 October 2020).

17. Ворошилов О. Всесвітній економічний форум у Давосі-2021 [Електронний ресурс] / О. Ворошилов // Україна: події, факти, коментарі. – 2021. – № 2. – С. 11–17. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2021/ukr2.pdf>. – Назва з екрану.

18. Веб-сайт урядового агентства Сінгапуру.- Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiMm_OHmrf1AhWjlosKHQTBAvEQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.csc.gov.sg%2Farticles%2Ffiscal-responses-to-covid-19-in-singapore-and-hong-kong&usq=AOvVaw0AIHbF5_d9TEU87y59Tfr7.

19. Corruption, Drug Trafficking and other Serious Crimes (Confiscation of Benefits) Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://statutes.agc.gov.sg/aol/search/display/view.w3p>.

20. Супрунова І. В. Удосконалення правового забезпечення державної політики у сфері детінізації економіки// Журнал “Інвестиції: практика та досвід”. - 2020. – № 886. – Режим доступу до журн.: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7472&i=18>.

21. Закон України "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 року № 1700VII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018/print>.

22. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 6 грудня 2019 року № 361IX. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36120/print>.

23. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 1 липня 2010 року № 2411VI: Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/241117/print](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/241117/print).

24. Закон України "Про Національне Антикорупційне бюро України" від 14 жовтня 2014 року № 1698VII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169818#Text>.

25. Закон України "Про національну безпеку України" від 21 червня 2018 року № 2469VIII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/246919#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246919#Text).

26. Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" від 5 жовтня 2017 року № 2163VIII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216319/print>.

27. Конвенція про кіберзлочинність, ратифікована із застереженнями і заявами Законом України № 2824IV від 07.09.2005. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575/print.

28. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, затвержені Наказом Міністерства економіки України від 18.02.2009 № 123. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/rada/show/v012366509/print](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v012366509/print).

29. Методичні рекомендації щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України, затвержені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24.03.2015 № 286. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v028673115#Text>.

30. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвержені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі

України №1277 від 29 жовтня 2013 року. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v127773113/print>.

31. Перелік офшорних зон, Додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 77р. Офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/152436>

32. План заходів з реалізації "Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року", затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435р. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4352021%D1%80#Text>.

33. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12.02.2007 р. №105/2007, втратив чинність 29.05.2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/392202035037>.

34. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435р "Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року". Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_774/sp:max25#Text

35. Стратегія національної безпеки України "Безпека людини — безпека країни", затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/ 2020. — Офіційний вебпортал Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/392202035037>.

36. Тильчик О.В. Нормативно-правове забезпечення протидії детінізації економіки: ретроспективний огляд та пропозиції // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. — 2017. — № 3. С. 155—159.

37. Указ Президента України "Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції" від 18 листопада 2005 року № 1615/2005. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005#Text>.

38. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vnadu_2015_3_9.

39. Школьник І. О. Публічні фінанси: транспарентність vs корупція – СумДУ. – Електронний ресурс: <https://essuir.sumdu.edu.ua>

40. Гмирін А. Детінізація економіки: від традиційних схем і декларацій до цивілізованого підходу і рішучих дій// Економічна правда. — 2020. — Електронний ресурс: <https://www.epravda.com.ua>.

41. Супрунова І.В. Державна політика у сфері детінізації національної економіки як структурної складової державної безпеки [Текст]: монографія / І.В. Супрунова. – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2021. – 340 с. ISBN 978-966-995-295-0

42. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.

43. Про затвердження Положення про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова КМУ від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019п#n15>.

44. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова КМУ від 29.07.2015 р. №537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text>.

45. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова КМУ від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п#Text>.

46. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18?find=1&text=гін#Text>.

47. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

47. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.

48. Проект Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року. URL: [http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/Стратег%20Економічн%20безп%20до%202025%20\(проект\)%202021-02.pdf](http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/Стратег%20Економічн%20безп%20до%202025%20(проект)%202021-02.pdf)

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 - Нормативно-правова база України з питань державної політики у сфері детінізації національної економіки

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Що регламентує</i>
Конституція України	Має найвищу юридичну силу, регламентує визначальні засади взаємодії суспільства і держави.
Кримінальний кодекс України	Передбачає кримінальну відповідальність за скоєні злочини в сфері тінізації економічних відносин та корупції
Податковий кодекс України	Передбачає контроль та механізм нарахування та сплати податків суб'єктами господарювання.
Кодекс України про адміністративні правопорушення	Передбачає адміністративну відповідальність за скоєні злочини щодо тінізації економічних відносин та корупції.
Господарський кодекс України	Визначає правові основи господарської діяльності, передбачає відповідальність за скоєні злочини в сфері тінізації економічних відносин.
Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III	Передбачає контроль за діяльністю банківських установ щодо детінізації та протидії легалізації тіньових доходів в Україні.
Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VI	Визначає сутність корупції та антикорупційної політики, окреслює відповідальність за корупційні діяння, передбачає особливості функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції, регламентує міжнародне співробітництво у сфері протидії корупції https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv - n41 .
Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX [6]	Передбачає визначення доходів, здобутих злочинним шляхом, передбачає відповідальність за їх легалізацію, характеризує систему фінансового моніторингу, міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії доходів, одержаних злочинним шляхом.
Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року №2469-VIII [9]	Передбачає основні напрями стратегії національної безпеки України, стратегію кібербезпеки. Окреслено сталий розвиток національної економіки для забезпечення зростання рівня та якості життя населення як фундаментального національного інтересу України.
Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [5]	Визначає поняття та ознаки корупції, регламентує відповідальність за корупційні діяння, визначає міжнародне співробітництво у сфері протидії корупції.
Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення» від 04 липня 2013 року № 408-VII [4]	Визначає основні поняття, ознаки та механізми контролю і запобігання трансфертному ціноутворенню.
Закон України «Про Національне	Визначає функції, права та обов'язки НАБУ.

Антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [8]	
Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163VIII [10]	Визначає сутність кіберзлочинності, особливості національної системи кібербезпеки та відповідальність за порушення законодавства у сфері кібербезпеки.
Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI [7]	Декларує детінізацію економіки, створення сприятливих умов для діяльності економічних агентів у легальному правовому полі як одну із основних засад внутрішньої політики держави в економічній сфері (п. 1 ст. 7).
Конвенція про кіберзлочинність, ратифікована у 2005 р. [11]	Передбачає міжнародну співпрацю в сфері протидії кіберзлочинності, зокрема, шахрайства, пов'язаного з комп'ютерами, правопорушеннями, пов'язаними з порушенням авторських та суміжних прав.
План заходів з реалізації «Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року», затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р. [16]	Визначає основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року у розрізі найменування заходу, ризиків, визначений національною оцінкою ризиків, відповідальних виконавців та строків виконання.
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р «Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року» [18]	Висвітлює актуальні ризики і загрози у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування тероризму; окреслює ключові напрями державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р. «Про віднесення держав до переліку офшорних зон» [15]	Окреслює перелік держав, що віднесені до переліку офшорних зон для цілей використання в господарській діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання з метою обмеження тінізації економічних відносин та протидії легалізації тіньових доходів.
Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» від, 18 листопада 2005 року № 1615/2005 [23]	Передбачає протидію корупції, посилення прозорості діяльності органів державної влади, поліпшення умов для ефективного розвитку підприємництва в Україні, усунення причин, що сприяють тінізації економіки.
Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, затверджені	Регламентує державну Методику розрахунку рівня тіньової економіки в Україні.

Наказом Міністерства економіки України від 18.02.2009 №123 [12]	
Методичні рекомендації щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24.03.2015 № 286 [13]	Регламентує процедуру розрахунку інтегрального показника обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України; розрахунок обсягів непродуктивного легального відпливу (вивезення) фінансових ресурсів – розрахунок коефіцієнта непродуктивності легального відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України та розрахунок обсягів прихованого відпливу (вивезення) фінансових ресурсів.
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року [14]	Визначає в переліку індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими економічної безпеки показник рівня "тінізації" економіки. Затверджує порогові показники тінізації на макроекономічному рівні.
Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [21]	Передбачено скорочення частки тіньової економіки в межах реалізації стратегічної цілі «Ефективне регулювання фінансового сектору та вдосконалення наглядних підходів».
Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [19]	Визначає пріоритетні національні інтереси України та забезпечення національної безпеки, зокрема, сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір; посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі.
Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. [20]	Визначає серед пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем кредитно-банківських та інших сфер національної економіки; захисту персональних даних та інформації шляхом протидії комп'ютерним злочинам.